

КРЫЗІС І ПРАБЛЕМЫ СТАБІЛІЗАЦЫІ БЕЛАРУСКАЙ ЭКАНОМІКІ**Л.В. Арлоў**

Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна

Факт уваходжання Беларусі у стан фінансавага і структурнага крызісу быў прызнаны урадам толькі пасля моцнага знешняга шоку гандлёвага і плацёжнага балансу, што рэзка змяніла макраэканамічнае становішча краіны. Інстытуты цэнтралізаванай эканомікі былі не гатовы да таго, кога развіцця падзей. Эканамічная палітыка была скіравана на выкананне фармальных прагнозных паказчыкаў. Беларусь не накіпіла дастатковых рэзерваў, не развіла тыя канкурэнтныя перавагі, актывізацыя якіх магла б знізіць выдаткі адаптацыі да знешніх шокаў. Сваю ролю адыгралі накопленыя інвестыцыйныя памылкі, выцясненне прыватных інвестараў, неспрыяльны дзелавы клімат, неэфектыўная сістэма абароны правоў уласнасці.

Віну за рэзкае пагаршэнне эканамічнага становішча Рэспублікі Беларусь часта спрабуюць зваліць на памылкі ЗША, краін ЕС, фінансавых карпарацый, глабалізацыю. Усё гэта мае дачыненне не да нашых праблем. Але калі толькі гэтым абмяжоўвацца, то застаецца чакаць, калі скончыцца сусветны крызіс і мы разам з астатнімі краінамі зноў пачнём паступова развівацца. Аднак чаму наша эканамічная мадэль не здолела супрацьстаяць негатыўным тэндэнцыям і з чым мы выйдзем з крызіса?

Адказы на гэтыя і іншыя пытанні спрабавалі знайсці як тэарэтыкі, так і практыкі. Найбольш абагулена іх пазіцыя вызначылі удзельнікі беларуска-расійскага круглага стала на старонках Белорусского экономического журнала (2009г., № 4). Але звяртае ўвагу тое, што аналіз у асноўным скіраваны на праблемы сусветнага крызісу. Праблемы ж беларускай эканомікі разглядаюцца як праіздводныя.

Між тым галоўнай прычынай рэзкага пагаршэння сітуацыі ў краіне з'яўляецца выбраная сацыяльна-эканамічная мадэль развіцця. Акцэнт на дзяржаўную уласнасць і інвестыцыі, жорсткія гандлёвыя абмежаванні, мяккую манетарную палітыку ва умовах высокай інфляцыі і штучнага заніжэння вартасці крэдыта, пераразмеркаванне праз бюджэт звыш паловы ВУП – усё гэта абумовіла уцягванне краіны ў востры фінансавы і структурны крызіс. Да таго ж скажэнне структуры капітала і занятасці ў перыяд крэдытнай экспансіі і бума сталі асабліва небяспечнымі на этапе падзення і сістэмнай карэкціроўкі сусветнага рынка.

Апошнія 15 год Беларусь прытрымлівалася марксісцка-кейнсіянскай парадзігмы развіцця. Пры дамініраванні дзяржаўнай уласнасці практычна ва ўсіх сферах дзейнасці, на ўсе фактары вытворчасці урад актыўна выкарыстоўваў традыцыйныя для яе інструменты манетарнай і фіскальнай палітыкі. Марксісцкім з'яўляецца дамініраванне дзяржаўнай уласнасці, манаполія і жорсткае рэгуляванне ў крэдытна-грашовай сферы. Кейнсіянскім – манетарнае і фіскальнае стымуляванне «кропак росту», палітыка анціашчаджэнняў і штучнага стымулявання спажывання, імкненне забяспечыць поўную занятасць. Такая палітыка абумовіла празмерную залежнасць Беларусі ад фінансавага стану асноўных прадпрыемстваў-экспарцёраў і попыту на іх прадукцыю, а таксама ад узаемаадносін Беларусі з Расіяй.

Пэўны запас трываласці беларускай сацыяльна-эканамічнай мадэлі тлумачыцца наступнымі фактарамі:

- танныя расійскія энерганосьбіты (да 15% ВУП);
- спрыяльная знешнеэканамічная кан'юнктура на асноўныя тавары беларускага экспарту;
- прывілейны выхад на расійскі рынак беларускіх тавараў;
- уключэнне беларускіх вытворцаў у праграмы і праекты дзяржаўнага заказу Расіі;
- наяўнасць свабодных крэдытных і інвестыцыйных сродкаў на сусветным рынку;
- значнае супадзенне бізнес цыкла рэгіёна і Беларусі.

Гэтыя фактары ўжо не з'яўляюцца спрыяльнымі для Беларусі. У хуткім часе будзе ліквідаваны энергетычны грант Расіі па нафце і прыроднаму газу. Рэзка пагоршылася знешнеэканамічная кан'юнктура на асноўныя тавары беларускага экспарту. Істотна скараціўся попыт на расійскім рынку. Рэзка абмежавалася міжбанкаўскае крэдытаванне. Такое рэзкае змяненне знешнеэканамічнага і фінансавага фону патрабуе адэкватнай і хуткай адаптацыі эканамічнай палітыкі да новых рэалій.

Між тым гэтыя факты доўгі час проста ігнараваліся. Наогул лічылася, што сусветны крызіс нашы сацыяльна-эканамічную мадэль не закране. Не было урадавай праграмы пераадолення крызісу. Рабіліся спробы прадоўжыць старыя інвестыцыйныя і вытворчыя трэнды. Працягвалася «накачка» так званых «кропак росту» таннымі крэдытнымі рэсурсамі. На узроўні прадпрыемстваў не былі адменены загады павялічваць аб'ёмы вытворчасці, не праведзена рэвізія інвестыцыйных праграм і дзяржаўных расходаў.

Адсутнасць адзінай праграмы пераадолення крызісу абумовіла хаатычнасць і супярэчлівасць дзеянняў розных органаў улады. Міністэрствы і канцэрны замест адзінай антыкрызіснай эканамічнай палітыкі пачалі актыўна лабіраваць інтарэсы вузкіх галіновых груп. Узрасла пагроза правядзення наменклатурнай «прыхватызацыі». Нягледзячы на знешне жорсткія дысцыплінарныя меры ў органах дзяржаўнага кіравання, выканаўчая дысцыпліна знаходзіцца на нізкім узроўні.

Але ў аснове крызісу ляжаць пераважна унутраныя прычыны: неэфектыўная сацыяльна-эканамічная мадэль, неразвіцасць унутранага рынку, знешнегандлёвая залежнасць.

Калі некаторыя краіны ўжо паступова пачалі выходзіць з крызісу, то для Беларусі весці аб гэтым гаворку яшчэ рана. Аб гэтым сведчаць наступныя з'явы:

- расце знешнегандлёвы дысбаланс;
- існуе пагроза ўзмацнення інфляцыі і новай дэвальвацыі;
- расце стратнасць і нізкарэнтабельнасць;
- не расце канкурэнтаздольнасць;
- не растуць прадукцыйнасць працы і фондааддача;
- расце унутраная і знешняя запазычанасць.

Пры гэтым варта заўважыць, што заходнія крэдыты ідуць у асноўным не на інавацыю, а на падтрымку курса рубля. Затаварванне складоў не з'яўляецца галоўнай праблемай. Праблема ў тым, якой прадукцыяй затаварваюцца склады. А яна, на жаль, неканкурэнтаздольная. Таму можна чакаць другой фазы крызісу, на якую накладуцца праблемы падзення вытворчасці, звязаныя з карэкцыяй складскіх запасаў. У выніку атрымаем класічную стагфляцыю. На трэцяй фазе магчыма спажывецкая рэцэсія ў сувязі з ростам «дрэнных» крэдытаў і падзеннем сукупнага попыту.

Калі захаваецца існуючая сацыяльна-эканамічная мадэль, то з крызісу мы выйдзем 1) з тымі ж неэфектыўнымі прадпрыемствамі; 2) яшчэ больш дарагімі прадуктамі харчавання; 3) тымі ж дырэктарамі прадпрыемстваў; 4) істотнай знешняй запазычанасцю. Прычым зробім гэта значна пазней іншых краін і ужо не у такіх спрыяльных для нас умовах.

Афіцыйна у нас прыватызавана толькі 30% эканомікі. У людзей на руках застаецца звыш паловы прыватызацыйных чэкаў «Маёмасць». Не прыватызавана значная частка жыллага фонду. Не вырашана зямельнае пытанне. У той жа час існуе вострая патрэба і магчымасці для развіцця малога і сярэдняга бізнесу. Станоўчым момантам з'яўляецца адсутнасць істотнай алігархізацыі грамадства. Улік станоўчага і адмоўнага вопыту іншых краін дае магчымасць у кароткія тэрміны правесці прыватызацыю без істотных палітычных і сацыяльных узрушанняў. Для гэтага павінна быць прапанавана эканамічна абгрунтаваная праграма у адпаведнасці з існуючымі рэаліямі і беларускім менталітэтам.

Варта заўважыць, што стандартныя рэкамендацыі шэрагу экспертаў МВФ для пераадолення крызісных з'яў развіваючыміся краінамі не заўжды прымальныя для нерэфармаванай беларускай эканомікі. У прыватнасці гэта тычыцца прапановы рабіць акцэнт на экспансіянісцкую манетарную і фіскальную палітыку, якая у прынцыпе і праводзілася Беларуссю апошнія 15 гадоў: накачка эканомікі эмісійнымі грашамі, зніжэнне працэнтных ставак і нормы рэзервавання, прадастаўленне банкам танных крэдытаў, выдзяленне праблемным прадпрыемствам бюджэтнай дапамогі. У сучасных умовах такія рэкамендацыі наўрад ці прывядуць да зніжэння выдаткаў і часу працякання крызісу, але павышаюць рызыку пераўтварэння Беларусі у алігархічную дзяржаву. Лёгкіх мер манетарнай і фіскальнай палітыкі у арсенале урада амаль не засталася. Патрэбны структурныя і сістэмныя рашэнні па нейтралізацыі наступстваў крызісу і ліквідацыі структурных скажэнняў.